

Škola, učenik i roditelj na izdržavanju zatvorske kazne

Mikulić, Una-Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:559054>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Una – Matea Mikulić

**ŠKOLA, UČENIK I RODITELJ NA
IZDRŽAVANJU ZATVORSKE KAZNE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

UNA – MATEA MIKULIĆ

**ŠKOLA, UČENIK I RODITELJ
NA IZDRŽAVANJU
ZATVORSKE KAZNE**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Katarina Dadić

Sumentorica: Martina Horvat mag. paed.

Zagreb, 2020.

Zahvale

Studij sociologije nije bio moj izbor, međutim sada kada sam pri kraju sa studiranjem znam da je bio jedini pravi izbor. Zahvaljujem se najboljoj profesorici koju sam imala u 5. godina studiranja doc. dr. sc. Katarini Dadić koja je sva svoja znanja dijelila nesebično i usmjeravala nas da uvijek budemo sigurni u sebe i svoj rad. Neizmjereno hvala na svim predavanjima poslije kojih smo se svi osjećali kao da imamo krila.

Zahvaljujem se Martini Horvat, mag. paed. koja je svojim razmišljanjima i opuštenosti doprinijela stvaranju i kvaliteti ovog rada.

Mojoj mami, koja mi je uvijek bila najveća životna podrška i jedini pravi oslonac. Nije uvijek bilo lako podržati me u procesu studiranja međutim pružila mi je bezuvjetnu ljubav bez obzira na sve.

Mojem tati koji mi je bio inspiracija za ovu temu i zbog kojeg želim da se prema djeci uvijek postupa s najboljim namjerama.

Mojoj baki koja je sa mnom provela bezbroj noći razgovarajući o njenom studentskom dobu i koja mi je uvijek davala najbolje savjete.

Mojoj Ani koja bi me uvijek dočekala s osmjehom i razumijevanjem ali i toplom juhom znajući da sam zbog obaveza zaboravila jesti.

Mom Darku koji mi je otvorenog srca dao sreću i ljubav koja mi je bila najveći poticaj u danima kada mi se nije dalo ispunjavati akademske obaveze.

Svim svojim kolegama i profesorima jer su mi jedni primjerom pokazali što ne želim biti dok su mi drugi pokazali kakva točno želim biti.

Sažetak

Cilj ovoga rada je analiza odnosa škole, učenika i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne s dugoročnim ciljem razvoja pomoći, podrške i pristupa školskih djelatnika djeci (učenicima) čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. U radu je provedena analiza službenih dokumenata, zakona kao i znanstvenih međunarodnih istraživanja o ovoj temi. Iako su u Konvenciji o pravima djeteta iz 1986. godine detaljno objašnjena prava djece čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, do danas u Republici Hrvatskoj ne postoji strateški plan, ali niti konkretne smjernice u odgojno-obrazovnom sustavu koje se odnose na suradnju škole i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne. Činjenica da je populacija roditelja na izdržavanju zatvorske kazne u porastu aktualizira ovaj problem i zahtjeva proširenje i razradu termina suradnja s ciljem sveobuhvatnog pristupa pitanju odnosa škole, djeteta (učenika) i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne. Uloga škole i stručnjaka te njihova odnosa prema učeniku koje prolazi traumom odlaska roditelja u zatvor od velikog je značaja. Učitelji i ostali odgojno-obrazovni djelatnici škole mogu i trebaju pomoći učeniku da ostvari školski uspjeh te da lakše prebrodi razdoblje izdržavanja zatvorske kazne roditelja, no oni moraju znati kako i na koje načine to i ostvariti. Rad prate poglavlja u kojima su razrađene teorijske perspektive, "uopćavanje" djeteta (učenika) zatvorenika kao i pitanja komunikacije i odnosa između škole i obitelji zatvorenika, postavljanje istraživačkog problema i nastojanje za odgovorima kroz koje se isprofilirala istaknuta potreba dodatne izobrazbe odgojno-obrazovnih djelatnika kako bi mogli stručno pristupiti učeniku čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. To je moguće ostvariti putem različitih školskih radionica, tijekom nastavnog procesa, trajnom podrškom učeniku i obitelji, proširenjem načina suradnje škole i obitelji i sl. Sve radnje koje će se poduzimati uvijek i beskompromisno trebaju imati u cilju najveću dobrobit djeteta (učenika).

Ključne riječi: škola, učenik, roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, prava djece, školske radionice

Abstract

The master aim of this paper is to analyze the relationship between school, students and parents serving a prison sentence with the long-term goal of developing help, support and access of school staff to children (students) whose parent is serving a prison sentence. The paper analyzes official documents, laws and international scientific research on this topic. Although the 1986 Convention on the Rights of the Child explains in detail the rights of children whose parents are serving prison sentences, to date there is no strategic plan in the Republic of Croatia, but no specific guidelines in the education system regarding school-parent cooperation. on serving a prison sentence. The fact that the population of parents serving prison sentences is increasing and raises the issue of cooperation and elaboration of the term cooperation with the aim of a comprehensive approach to the issue of the relationship between school, child (student) and parents serving prison sentences. The role of school and professionals and their relationship to a student who is going through the trauma of going to prison is of great importance. Teachers and other school staff can and should help the student to achieve school success and to overcome the period of serving a parent's prison sentence more easily, but they must know how and in what ways to achieve this. The paper is accompanied by chapters in which theoretical perspectives are elaborated, "generalization" of the child (student) of prisoners as well as issues of communication and relations between school and prisoner's family, setting a research problem and seeking answers through which the highlighted need for additional training they could professionally approach a student whose parent is serving a prison sentence. This can be achieved through various school workshops, during the teaching process, continuous support to students and families, expanding the way of cooperation between school and family, etc. All actions that will be taken always and uncompromisingly should aim at the best welfare of the child (student).

Keywords: school, student, parent serving a prison sentence, children's rights, school workshops

Sadržaj

1.	UVOD	1
2.	TEORIJSKE PERSPEKTIVE	3
3.	DIJETE RODITELJA NA IZDRŽAVANJU ZATVORSKE KAZNE	6
3.1.	<i>Utjecaj na dijete</i>	9
3.2.	<i>Emocionalno, psihičko i fizičko zdravlje djeteta</i>	13
3.3.	<i>Stigmatizacija djeteta</i>	16
3.4.	<i>Kontakt djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne</i>	18
4.	KOMUNIKACIJA I ODNOSI IZMEĐU ŠKOLE I OBITELJI ZATVORENIKA.....	22
5.	CILJ I PROBLEMI.....	24
5.1.	<i>Problemi i hipoteze</i>	24
6.	METODA	25
6.1.	<i>Istraživačka motivacija</i>	25
6.2.	<i>Relevantna istraživanja</i>	26
7.	REZULTATI.....	28
7.1.	<i>Deskriptivni podaci o odlasku u posjetu roditelju na izdržavanju zatvorske kazne</i>	28
7.2.	<i>Deskriptivni podaci o suradnji škole i zatvora</i>	29
8.	ODGOVORI NA POSTAVLJENE PROBLEME	30
8.1.	<i>Prijedlozi pristupa učenicima</i>	30
8.2.	<i>Prijedlozi školskih radionica</i>	31
9.	RASPRAVA	34
10.	ZAKLJUČAK	34
11.	LITERATURA	36

1. UVOD

Razvojem društva u ekonomskom, političkom i društvenom smislu raste i osviještenost o posebnim potrebama koje neki pripadnici društva odnosno socijalno osjetljive skupine imaju. Jedna od tih skupina su i djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne. Dugi niz godina, fokus društva bio je usmjeren na samog zatvorenika i njegovo izdržavanje kazne. Ipak, djeca zatvorenika prepoznata su kao socijalno ranjiva skupina te je predmet interesa stručnjaka iz područja pedagogije i psihologije na koji način pružiti pomoć djetetu i dati mu prava koja mu pripadaju (Brkić, 2013).

“Središnji interes u radu s djecom čiji su roditelji u zatvoru odnosi se na prepoznavanje važnosti održavanja kontakta između djeteta i roditelja koji je na izdržavanju kazne zatvora. Djetetu treba biti zajamčeno pravo na primjereno objašnjenje za roditeljevu odsutnost. Traumatski događaj roditeljevog odlaska na izdržavanje kazne zatvora dodatno se može pojačati činjenicom neznanja i neinformiranosti djeteta.“ (Brkić,2013)

Djeca koja se nađu u situaciji da im je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, a ne dobiju podršku i objašnjenje obitelji, utjehu će pronaći negdje drugdje. To mogu biti prijatelji, poznanici, različite institucije ali i odgojno-obrazovne institucije. Škola, kao odgojno – obrazovna ustanova ima zadatak učenicima pružiti pomoć u pogledu razumijevanja i podrške za sve situacije u kojima se učenik nalazi kao i za odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora. Kako bi škola mogla pomoći učeniku, čiji roditelj je na izdržavanju kazne zatvora, bitno je da djelatnici škole surađuju s zatvorskim sustavom. “Samo zajedničkom suradnjom zatvorskog sustava i drugih dionika može se stvoriti pozitivno ozračje koje će djelovati za dobrobit djece i svih članova obitelji.” (Brkić,2013)

Osim suradnje školskog i zatvorskog sustava potrebna je i stručna osposobljenost učitelja i nastavnika. Budući da svako dijete ima vlastiti način reagiranja i suočavanja s problemima, potrebno je pedagoško znanje kako bi djelatnici škole znali na pravilan način pristupiti djetetu kako bi mu se ono povjerilo i bilo spremno na suradnju.

Dijete čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne izloženo je pojačanom interesu javnosti što dodatno čini pritisak (emocionalni, fizički, psihički) većim, a koji se događa kod djeteta koje je suočeno s ovom vrstom traumatskog iskustva. Ipak, slaba zastupljenost znanstvenih radova i istraživanja o ovom problemu ne ide u susret pronalasku rješenja za pristup djeci roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne. Imajući to u vidu, glavni cilj ovog rada je dati pregled relevantnih radova s ciljem uvida u problematiku odnosa škole, učenika i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne.

Također, dat će se **smjernice za postupanje školskih djelatnika** kako bi učenicima, roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne ali i njihovim roditeljima i školskom osoblju pomoglo što više u odgojno-obrazovnom procesu.

2. TEORIJSKE PERSPEKTIVE

Razne teorijske perspektive poput razvojne teorije, teorije životnog vijeka, teorije rizika i otpornosti te modela kumulativnog rizika, relevantne su za temu odnosa prema djetetu čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. Navedene teorije daju smjernice za oblikovanje mogućih budućih istraživanja i davanja rješenja. Neke od teorijskih perspektiva koje je bitno razumjeti kako bi se moglo na adekvatan način pristupiti temi rada su sljedeće :

Razvojna teorija koja proučava promjene u psihičkom ponašanju te ih uspoređuje s fizičkim razvojem. U ovu teoriju pripada Bowlbyjeva (1973, prema Sroufe, 1998) teorija privrženosti koja pomaže u razumijevanju važnosti odnosa roditelj-dijete. Prema Bowlbyju, nedostatak mogućnosti redovitog i trajnog kontakta tek rođenog djeteta i roditelja spriječit će razvoj djetetove privrženosti roditelju. Nakon što se razvije vezanost djeteta uz roditelja, odvajanje od roditelja može uzrokovati skup negativnih emocija koje sežu od tuge do bijesa. Naravno, takve emocionalne reakcije onemogućavaju djetetov optimalan razvoj. Prema tome, dijete će lakše podnijeti i s manje negativnih emocionalnih reakcija roditeljev odlazak ukoliko prema roditelju nije razvilo privrženost.

Nadalje, McDowell i Parke (2000) sugeriraju da se djeci koja izgube kontakt s roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne, pomogne na način da roditelj koji je na slobodi formira i održava sigurnu povezanost s djetetom. Situacija odlaska djetetovog roditelja na izdržavanje zatvorske kazne može biti traumatična i za drugog roditelja. Kako bi roditelj mogao objasniti djetetu što se i zašto dogodilo potrebno je da svoje osjećaje drži pod kontrolom i bude psihički stabilan, bez ispada, u komunikaciji s djetetom kako bi se ono osjećalo mirno i sigurno.

Teorija životnog vijeka tvrdi kako je razvoj proces koji se tijekom životnog ciklusa nastavlja u odraslu dob (Elder, 1998). Iako je djetinjstvo važno, druge dobi su također važne za oblikovanje kasnijih faza razvoja kroz koje dijete prolazi. Analize razvoja ne moraju biti ograničene na razinu pojedinca, odnosno ili roditelja ili djeteta, već se odnose i na dijadičnu i na obiteljsku razinu. Na dijadičnoj razini odnosi (muž i žena, majka i dijete, otac i dijete) se mogu pratiti odvojeno i biti djelomično neovisni tijekom djetinjstva (Belsky i sur., 1989).

Skupina teoretičara (Luthar i sur., 2000.; Rutter i Sroufe, 2000) prepoznali su da se dječja uspješna prilagodba na životne stresne događaje poput uhićenja roditelja i roditeljevo izdržavanje zatvorske kazne razlikuje kao dvije funkcije s dva čimbenika; oblik i učestalost rizika te zaštitni i obrambeni čimbenici koji štite dijete od traumatskih događaja. Od toga dolazi i naziv same **teorije rizika i otpornosti**. Budući da je svako dijete posebno na svoj način i različito od sve ostale djece jasno je da na isti rizik djeca reagiraju na drugačiji način. Neka djeca suočavaju se s trajnim posttraumatskim poremećajima u razvoju, koji zahtijevaju dugoročnu i predanu usmjerenost na razumijevanje i prihvaćanje proživljenog traumatskog iskustva. S druge strane, jedna skupina djece pokazuje efekte uspavlivanja što znači da se u početku stresne situacije dobro i s lakoćom snalaze ali kasnije pokazuju probleme u razvoju. Drugi pak pokazuju otpornost u najtežim okolnostima te ih stresne i traumatske situacije još više ojačaju. Štoviše, kada se u životu suoče s novim rizicima, čini se da se ta djeca mogu bolje prilagoditi izazovima od djece koja su prošla mali ili nikakav izazov odnosno stresnu situaciju (Rutter i Rutter, 1993). Neovisno o reagiranju djece na ovaj način, u period odrastanja djetetu je potrebno da mu se pruži sigurnost i potpora.

Identificirana su tri skupa zaštitnih čimbenika koji kod djeteta sprječavaju osjećaj rizika i stresa dok potiču suočavanje i prilagodbu s novonastalom situacijom. Prvi skup čimbenika sastoji se od pozitivnih individualnih svojstava. Djeca lakog temperamenta i visokog samopoštovanja, a inteligentna i neovisna, lakše se nose sa stresnom životnom situacijom te joj se dobro prilagođavaju (Rutter, 1987; Werner, 1993).

Drugi skup zaštitnih čimbenika nalazi se u podupirućem obiteljskom okruženju (Luthar i sur., 2000). Ukoliko dijete ima potporu i podršku članova obitelji osjećat će se zaštićeno. Podrška obitelji važna je budući da su upravo članovi obitelji prvi ljudski kontakt koje dijete ima.

Zadnji skup čimbenika uključuje ljude koji ne pripadaju obitelji. To su ljudi u školskom sustavu, vršnjačke grupe, prijatelji, svi oni koji podržavaju dječju i roditeljsku dobrobit (Luthar i sur., 2000). U ovu grupu pripadaju školski djelatnici; nastavnici, pedagozi, psiholozi i ostalo školsko osoblje koje može imati utjecaj na djetetove osjećaje i razumijevanja situacije roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne.

Model **kumulativnog rizika** usko je povezan s teorijom perspektive rizika. Ovaj model može dati jasan uvid na učinak roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na dijete. Rizici se najbolje razumiju ako ih se ne shvaća kao pojedinačni događaj, već kao skupovi ili kombinacije više događaja. Priroda određenog rizika može imati manje posljedica od broja rizika s kojima se dijete susreće. U slučaju zatvora, potrebno je prepoznati da svaki pokušaj pripisivanja samo učinka roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na dijete može biti neuspješan budući da mnogi događaji prije, za vrijeme i nakon roditeljskog izdržavanja kazne, doprinosi dječjim ishodima poput mentalnog i fizičkog zdravlja, problema u ponašanju, akademskim postignućima, materijalnim teškoćama i povezanosti s kazneno pravosudnim sustavom (Copp i sur., 2018). Na primjer, djeca koja trpe odsutnost roditelja, koji je na izdržavanju zatvorske kazne, mogu biti izložena riziku zbog siromaštva “Roditelj koji je u zatvoru ne može nikako u potpunosti financijski doprinosti obitelji i odgoju djeteta. U mnogim zemljama i kulturama financijski doprinos (pogotovo očeva) brizi o djetetu osnova je njegovog legitimiteta. Uz to, obitelj je često opterećena i troškovima suda koje mora platiti, troškovima institucijama za psihološku podršku, ostanak bez dodatnog prihoda zatim troškovima putovanja u posjetu roditelju u zatvoru, što može obitelj dodatno opteretiti i dovesti i u stanje siromaštva.” (Majdak, 2017)

Također, dijete čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne može biti izloženo riziku promjene prebivališta, promjene u skrbništvu, stigmatizacije od strane vršnjaka i zajednice. “Djeca često trpe stigmatizaciju u susjedstvu, vrtiću, školi i društvenoj zajednici.” (Majdak, 2017 prema COPE, 2015). Prepoznavanje višestrukih rizika koje doživljava dijete čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, presudan je korak u boljem razumijevanju problematike (Rutter, 1987; Sameroff i sur., 1998). Prema tome, bitno je prepoznati sve ono što je na dijete utjecalo, sve što utječe i sve što može utjecati prilikom roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne. Svi ti čimbenici poput stigmatizacije, promjene prebivališta, promjene u skrbištvu dodatno utječu na dijete te na njegove misli, emocije i reakcije.

Temeljem svega navedenog, jasno je vidljivo da svaka teorija zasebno problematizira pitanje o djetetu koje proživljava traumu roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne. Ipak, ni ti jedna teorijska perspektiva nije dovoljna da obuhvati cijelu složenost problema budući da svaka teoretizira jedan aspekt života djeteta čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. Potreban je okvir, od strane stručnjaka u ovom području poput pedagoga, psihologa i sociologa, koji bi sve

teorije integrirao u jednu, jedinstvenu teorijsku cjelinu. Imajući u vidu cilj razumijevanja djetetovih potreba za vrijeme izdržavanja roditeljeve kazne zatvora, jedinstvena teorijska cjelina ponudila bi jasne smjernice o tome na koji način pristupiti djetetu, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne te kako mu pomoći u daljnjem periodu odrastanja.

3. DIJETE RODITELJA NA IZDRŽAVANJU ZATVORSKE KAZNE

Ljudskim pravima, u posljednjih 20 godina daje se veliki značaj. Svaki čovjek rađa se s neotudivim ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Kako bi se zaštitila djeca koja imaju posebna prava obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost, usvaja se *Deklaracija o pravima djeteta* 1959. godine, a potom i *Konvencija o pravima djeteta* 1989. godine. Dva navedena dokumenta temelj su zaštite prava djece. Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta, koja ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta pravni je akt koji ima snagu zakona te obvezuje stranke na pridržavanje napisanih odredbi (UNICEF, 2017). Na Glavnoj skupštini Ujedinjenih Naroda 20. studenoga 1989. godine usvojena je Konvencija o pravima djeteta koja prije svega, govori o obvezama odraslih prema djetetu kao i o obvezama članova društva i nadležnim institucijama u pogledu zaštite djeteta. Konvencija osigurava univerzalna prava djece neovisno o njihovim roditeljima, sredini u kojoj su rođeni i ostalim faktorima koji utječu ili mogu utjecati na daljnji život djeteta. Prava Konvencije su sveobuhvatna te jedina koja osiguravaju građanska, ekonomska, socijalna te kulturna prava djece. Ono što je bitno za istaknuti je da su prava univerzalna te se primjenjuju na svu djecu u svim situacijama. Ovo pravo Konvencije posebno je jer se prava na djecu odnose jednako. U prenesenom značenju, pravo djeteta u Engleskoj jednako je pravu djeteta u Republici Hrvatskoj. Također, prava djeteta su bezuvjetna, a Konvencija zahtjeva od vlada koje imaju slabije izvore sredstava svejedno poduzmu aktivnosti vezane uz zaštitu prava djeteta. Prava djeteta ne smiju biti uskraćena zbog loše ili osrednje ekonomske situacije zemlje. Kao što je ranije prezentirano, prava djeteta uvijek trebaju biti ispred bilo čijeg interesa i/ili potrebe. Djeca su najosjetljiviji članovi društva te ih je potrebno zaštititi neovisno o slabim izvorima sredstava pojedine vlade. Konvencija ističe i da su prava djece temeljna, nedjeljiva, međusobno neovisna i jednako važna. Također, postoje četiri opća načela na kojima se temelje sva prava napisana u Konvenciji, a to su: načelo **nediskriminacije** prema kojemu djeca ne smiju biti izložena diskriminaciji neovisno o boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili

drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika. Djeca imaju pravo na **život i razvoj** u svim pogledima života, uključujući tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni. Pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete ili skupinu djece, najvažnija mora biti njihova **dobrobit**. Ovo načelo posebno se može primijeniti na djecu čiji roditelji su na izdržavanju kazne zatvora. Djetetova dobrobit u pogledu kontakta s roditeljem, koji je na izdržavanju zatvorske kazne i njegovih emocionalnih stanja mora biti najvažnija prilikom donošenja bilo kakvih odluka o programu odnosa djeteta i roditelja. Također, jedno od načela u Konvenciji je i da se djeci mora omogućiti da **aktivno sudjeluju** u rješavanju pitanja koja utječu na njihov život te im se mora dopustiti sloboda izražavanja mišljenja. Ovo pravo može biti zanemareno budući da se na djecu ponekad gleda pod stigmom da su “premali” te da ne znaju što je dobro za njih.

Temeljem navedenog, razumljivo je da djeca pripadaju u skupinu društva koju je potrebno zaštititi te joj pružiti pažnju i ispunjenje potreba kako bi se osiguralo odgovarajuće emocionalno, psihičko i fizičko zadovoljstvo kao i ispunjenje potreba.

Posebno ranjiva skupina su djeca čiji su roditelji u zatvoru na izdržavanju zatvorske kazne. Kao što je spomenuto ranije kroz rad, djeci čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne posebna pažnja posvetila se zbog porasta broja roditelja koji su počinili kazneno djelo te se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne. Nova dinamika društvenih pojava i promjena podrazumijeva potrebu za stručnim djelatnicima koji u novonastalim situacijama znaju pojedincima pružiti adekvatnu pomoć. U ovom slučaju dinamika odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne podrazumijeva potrebu za stručnim osobama koje djetetu, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, mogu pomoći u analiziranju problema i reagiranju na isti. Porast broja roditelja koji su na izdržavanju kazne zatvora, a bez adekvatne stručne pomoći doveo je do situacije u kojoj sustav nije mogao pružiti adekvatan i pravovremen odgovor na pitanje povezanosti djeteta i njegovoj roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne (Brkić, 2013).

”U Europi se djeca zatvorenika počinju prepoznavati kao socijalno ranjiva skupina davne 1988. godine. Današnji europski sustav na potrebe djece zatvorenika odgovara dobrom suradnjom civilnog sektora sa zatvorskom službom. Upravo nedostatak navedene prakse dovodi do gotovo dvadesetogodišnjeg zaostajanja Hrvatske za Europom”. (Brkić, 2013)

Usprkos činjenici da se radi o djeci s kojom se susrećemo na svakodnevnoj razini, u Republici Hrvatskoj još uvijek nema jasnih smjernica kako pristupiti djetetu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. U Republici Hrvatskoj, toj temi ne pridaje se ni veliki značaj u pogledu napisanih znanstvenih radova i autora koji se bave komplementarnom temom. Nedostatak podrške sustava u smislu dostupnih podataka i stručne literature ukazuje i na to da se o temi roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne jako malo zna. Nema jasnih podataka, nejasna je zakonska regulativa te ne postoje točne smjernice prema kojima bi stručno osoblje škole djelovalo prema učeniku (Matak, 2010).

Udruge poput organizacije pod nazivom Status M ¹ te institucije Ureda pravobraniteljice za djecu ² pokušavaju osvijestiti važnost pružanja podrške djetetu čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. Organizacija Status M, 27. veljače 2020. godine organizirala je Okrugli stol „Roditeljstvo bez prepreka za sretnije djetinjstvo“. Održana je panel rasprava o pravima djece čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne te su u njoj sudjelovali: viša savjetnica za tretman u Odgojnom zavodu u Turopolju, predstojnica podružnice za Obiteljski centar Centra za socijalnu skrb Zagreb, doc. dr. sc. Ksenija Romstein s Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, direktorica Udruge RODA, zamjenica pravobraniteljice za djecu Maja Gabelica Šupljika. Također, predstavljeni su rezultati programa “Supertata bez zapreka”. Program se provodio tijekom tri godine u zatvorima i kaznionicama, a cilj je bio potaknuti aktivno očinstvo kod osobe koja je na izdržavanju zatvorske kazne. Očevi koji su bili na izdržavanju zatvorske kazne izjasnili su se da su im radionice pomogle u pogledu razumijevanja potreba djeteta i komunikacije s djetetom za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne.

Iz ovoga je vidljivo da već postoje inicijative da se krene u smjeru koji nameće pitanja kojima se do sada nije pridavala dovoljno količina pozornosti. Prije svega treba promisliti na koji način sudjelovati u mijenjaju postojećih pravila koja bi osigurala sretniji i ispunjeniji život ali i postavljati pitanja koja mogu voditi do relevantnih podataka i odgovora. Samom činjenicom da se djeci zatvorenika pridaje neznatna pažnja, postoji obveza svih relevantnih osoba, institucija ali i društva u cjelini da stvori uvjete u kojima bi prava djece čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne bili posebno zaštićeni (Matak, 2010).

¹ <https://cmzg.info/konzorcij-portfolio/organizacija-status-m/> (posjećeno 21.08.2020)

² <https://dijete.hr/> (posjećeno 21.08.2020)

3.1. Utjecaj na dijete

Djeca roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne rastuće su stanovništvo širom svijeta. “Porast brojnosti navedenih pojedinaca i skupina čije su potrebe u današnjem društvu nezadovoljene dovodi do situacije u kojoj sustav nije u mogućnosti pružiti adekvatan i pravovremen odgovor.” (Brkić, 2013)

Kako bi se moglo adekvatno i pravovremeno odgovoriti na potrebe djeteta, čiji roditelj je na izdržavanju kazne zatvora, potrebno je shvatiti povezanost djetetovog života s odlaskom roditelja na izdržavanje zatvorske kazne.

Učinak izdržavanja roditeljeve kazne zatvora daleko je širi od samog odnosa roditelja i djeteta. Odlazak na izdržavanje zatvorske kazne utječe na sve aspekte djetetovog života; gdje dijete živi, kako se snalazi u školi, kako se snalazi u odnosima s članovima obitelji i prijateljima. Mnoge od tih promjena na djetetu se mogu teško uočiti u odnosu na one koje prate gubitak roditelja zbog izdržavanja zatvorske kazne (Robertson, 2007).

“Roditeljev odlazak u zatvor nije izoliran događaj koji utječe na dijete. Potreba zagovaranja prava djeteta čiji su roditelji u zatvoru ogleda se u činjenici postojanja višestrukih i ponovljenih negativnih utjecaja na dijete koji se javljaju kroz dulje vrijeme”. (Brkić, 2013)

Svjetska istraživanja, posebno tijekom zadnjeg desetljeća, pokazala su kako djeca zatvorenika imaju veći rizik od raznih negativnih ishoda u usporedbi s njihovim vršnjacima. Djeca, čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne, suočavaju se s nizom poteškoća od kojih su neki: psihički napor, antisocijalno ponašanje, ukor ili izbacivanje iz škole, ekonomskim teškoćama i kriminalnim aktivnostima (Martin, 2017). Istraživanje, provedeno 2013. godine na Sveučilištu u Minnesoti pokazalo je da snaga ili slabost veze između djeteta i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne te obiteljske podrške djetetu ima značajnu ulogu u djetetovoj sposobnosti da prevlada životne izazove. Rezultati istraživanja u skladu su s hipotezama koje postoje. Podrška obitelji ključna je u većini životnih izazova, a posebno ukoliko roditelj izdržava zatvorsku kaznu. Dijete u obitelji pronalazi podršku i oslonac te lakše prolazi kroz stresnu situaciju poput odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Velik broj djece koja su pogođena odlaskom roditelja na izdržavanje zatvorske kazne upućuje na važnost istraživanja teme. Kako bi se mogao upotrijebiti pravilan pristup djetetu, potrebno je razumjeti u kakvom emocionalnom, psihičko i fizičkom

stanju se dijete nalazi. Ključnu ulogu u ovom procesu ima roditelj koji je u trenutku odsustva roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne, ostao uz dijete. Na njemu je najveća odgovornost djetetovog razumijevanja i prihvaćanja nastale situacije. Način na koji se to može postići je, osim uz proučavanje relevantnih radova i literature, razgovor s djetetom te analiza njegovog načina života, ponašanja, razmišljanja i osjećaja. “Uhićenje, suđenje, izdržavanje zatvorske kazne i izlazak roditelja iz zatvora smatramo glavnim izvorima stresa ove skupine djece”. (Brkić, 2013)

Učinke odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne možemo podijeliti na kratkoročne i dugoročne. Pod kratkoročne učinke odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne ubrajaju se sljedeći događaji :

Faza uhićenja – prema Johnsonu (1991), jedno od petero djece prisutno je u trenutku uhićenja i svjedoči oduzimanju roditelja od strane autoriteta (policije). Istraživanje koje je proveo Jose - Kampfner (1995) pokazalo je da su djeca koja su bila prisutna tijekom procesa uhićenja roditelja pretrpjela noćne more i nemilosrdne događaje. Ovaj podatak upućuje na važnost postupanja policijskih službenika prema roditelju kojeg vode na izdržavanje kazne zatvora. Djetetova prisutnost u ovakvoj vrsti situacije može biti traumatska. “Uhićenje roditelja može predstavljati izrazito traumatsko iskustvo za dijete ponajprije zbog neadekvatnog postupanja policijskih službenika prilikom uhićenja u kojem je nazočilo dijete. Potrebno je utemeljiti standard postupanja u slučajevima uhićenja kojima prisustvuju maloljetna djeca. Također, educiranje policijskih službenika i razmjena iskustva primjera dobre prakse drugih europskih zemalja nužni su kako bi se ublažili mogući traumatski utjecaji na dijete.” (Brkić, 2013)

Djeca u srednjem djetinjstvu, koja su za vrijeme uhićenja bila u školi, mogu se vratiti u prazno prebivalište ne znajući za uhićenje roditelja.

Nakon faze uhićenja, slijedi faza objašnjenja djetetu što se dogodilo i zašto. Prema Beckeru i Margolinu (1967) postoje dvije struje mišljenja. Jedna je da bi djecu trebalo zaštititi od spoznaje da su njihovi roditelji uhićeni, kako bi se smanjile njihove traume povezane s razdvajanjem od roditelja. Druga struja mišljenja tvrdi da nespremnosti obitelji i prijatelja na razgovor s djetetom može pogoršati njegovo emocionalno stanje. Takav pristup prema djetetu roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne poznat je kao “zavjera šutnje” ili “prisilna šutnja” (Parke i Clarke-Stewart, 2002).

Sack, Seidler i Thomas (1976) otkrili su da su u samo 7 od 31 slučaja otac ili oba roditelja zajedno djetetu ponudili objašnjenje. Ipak, kada su objašnjenja data ona su često bila nejasna i opća, poput : „otac je pogriješio i treba biti kažnjen“. Druga objašnjenja bila su lažna ili izobličena. U nekim slučajevima pojam zatvora zamjenjivao se pojmom vojnog logora, bolnice ili školom. Prema navedenom istraživanju, čak 1/3 obitelji skrivala je djetetu istinu te je pritom iskrivila važne podatke i zamijenila ih onim blažima.

Takve podatke potvrđuje i istraživanje koje je Morris (1965) proveo u Engleskoj. Njegovo istraživanje pokazalo je da je čak 38% obitelji koristilo djelomičnu ili potpunu obmanu u objašnjavanju roditeljske zatvorske kazne. Jedna od takvih obmana djeteta čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne nosi naziv “Zavjera šutnje”.

„Zavjera šutnje“ pojam je koji se koristi prilikom skrivanja prave istine djeci. Prema Johnsonu (1995) djeca koja nisu dovoljno dobro i potpuno informirana o odlasku roditelja te nemaju odgovore na pitanja koja postavljaju više su zabrinuta i u strahu od djece koja imaju sve potrebne informacije. Davanje pouzdanih informacija djeci olakšava im da shvate svoju situaciju i započnu procese žalosti zbog odsustva roditelja i suoče se s novom životnom situacijom.

Utvrđeni su razni dugoročni učinci roditeljskog odlaska u zatvor na djecu. Oni variraju ovisno o različitim čimbenicima, uključujući djetetovu razvojnu razinu. Djeca roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne, u školskoj dobi pokazuju probleme povezane sa školom te probleme s vršnjačkim odnosima. Sack, Seidler i Thomas (1976) objavili su podatke koji pokazuju da je preko 50% djece roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne imalo školske probleme poput loših ocjena ili slučajeva agresije. Među mlađom djecom u dobi između 6 i 8 godina, isto istraživanje, pokazalo je da 16% nije htjelo ići u školu 4-6 tjedana nakon zatvorske kazne roditelja. Stanton (1980, prema Ross 2001) utvrdio je još veće stope školskih problema. Čak 70% djece od 166 djece zatvorenih majki pokazalo je loš akademski učinak, a 5% djece pokazalo je probleme s ponašanjem u učionici. Ovi podaci ukazuju da djeca, čije su majke na izdržavanju zatvorske kazne, imaju veći rizik od lošeg akademskog učinka u odnosu na probleme s ponašanjem. Prema tome, možemo zaključiti da djeca gube interes za školske obaveze ili izostaje pomoć i podrška od strane drugog roditelja/staratelja ali i djelatnika škole.

Dječje reakcije na odvojenost od roditelja koji je kažnjen zatvorskom kaznom mogu se podijeliti u : a) odnos s roditeljem prije zatvorskog služenja kazne te b) odnos s roditeljem tijekom služenja zatvorske kazne (La Vigne i sur., 2008).

Najvažniji čimbenik koliko će se dijete prilagoditi razdvajanju od roditelja je kvaliteta odnosa roditelj-dijete. Visokokvalitetni odnos roditelj-dijete trebao bi služiti kao zaštitni faktor u pogledu djetetovog „lakšeg podnošenja“ privremene razdvojenosti od roditelja (Myers i sur., 1999; Thompson, 1998).

Ipak, ne postoje istraživanja koja empirijski utvrđuju jesu li djeca koja imaju prisniji odnos s roditeljima lakše pogođena razdvojenošću od roditelja. Uz odnos s roditeljem bitno je napomenuti i odnos s ostalim članovima šire obitelji.

Još jedan čimbenik koji može pomoći u procjeni koliko se dijete dobro prilagođava boravku roditelja u zatvoru je kvaliteta odnosa s proširenom obitelji i prijateljima. Podrška šire obitelji i zajednice posebno je važna kada je otac u zatvoru te kada se majci prepušta uloga samohranog roditelja. Također, majke s višom razinom neformalne socijalne potpore podložnije su i nježnije prema svojoj djeci (Crnic i sur., 1983).

Prema Thompsonu (1995) djeca koja od roditelja dobivaju više socijalne, emocionalne i tjelesne podrške bolje se prilagođavaju novonastaloj situaciji od djece roditelja koji pružaju ograničenu rodbinsku ili prijateljsku podršku. Nadalje, kada se majka, a ne otac nalazi u zatvoru, prošireni članovi obitelji, poput baka, često preuzimaju ulogu primarnog skrbnika (Mumola, 2000). Budući da je dijete najčešće već uspostavilo emocionalnu vezu s proširenom obitelji, trauma prijelaza na skrbništvo kod bake bit će umanjena (Bloom i Steinhart, 1993). Prilagodba djeteta na promjenu skrbništva ima nekoliko odrednica.

Glavne odrednice prilagodbe djeteta tijekom razdoblja u kojem su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne su: 1. priroda i kvaliteta alternativnog sustava skrbi te 2. mogućnost održavanja kontakta s odsutnim roditeljem. Kao što je spomenuto u prethodnom izloženom, za vrijeme roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne, važno je pitanje tko preuzima skrb djeteta. Kada su očevi u zatvoru, majka je uglavnom ona koja je i dalje odgovorna za brigu o djeci. S druge strane,

kada su majke u zatvoru najčešće su bake osobe koje preuzimaju brigu oko djeteta (Bloom i Steinhart, 1993; Mumola, 2000).

Postoji niz izazova s kojima se suočavaju bake i djedovi koji odgajaju unuke, uključujući emocionalne, fizičke i financijske poteškoće, što zauzvrat može ugroziti njihovu učinkovitost zamjenskih skrbnika (Young i Smith, 2000).

Druga važna odrednica prilagodbe djeteta na roditeljev boravak u zatvoru je redoviti kontakt s roditeljem. Young i Smith (2000) primjećuju kako se odnos djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne temelji na telefonskim razgovorima te povremenim posjetima koji su vremenski ograničeni. Vremenska ograničenost posjeti roditelja dodatno opterećuje dijete koje nerijetko dugo putuje kako bi provelo vrijeme s roditeljem. Otežana okolnost kontakta su svakako zatvorski objekti koji se nalaze na velikoj udaljenosti od mjesta gdje živi dijete i njegov skrbnik, što dodatno posjetu čini izuzetno teškom za obitelj koja ima ograničene financijske resurse (Kaplan i Sasser, 1996). Osim toga, pravila o tome tko ispunjava uvjete za posjetu zatvoreniku, broj posjetitelja koji je dozvoljen u jednom trenutku, odgovarajuće ponašanje tijekom posjeta, nedostatak privatnosti, oštro postupanje prema posjetiteljima od strane zatvorskog osoblja te fizički izgled posjetiteljske sobe, često odvrćaju članove obitelji od dolaska u posjetu. Ostali problemi uključuju odlazak u sobe koje nisu prilagođene djeci te mogu utjecati na njihovu anksioznost (Bloom i Steinhart, 1993; Simon i Landes, 1991). Budući da je odlazak u posjetu roditelju koji je na izdržavanju zatvorske kazne, sam po sebi dovoljno stresan za dijete, prostorije za djecu potrebno je urediti u skladu s dječjom dobi.

3.2. Emocionalno, psihičko i fizičko zdravlje djeteta

Psihičko, fizičko i emocionalno zdravlje djeteta može biti ugroženo na bezbroj načina. Jedan od zasigurno je odvajanje od roditelja. Bez obzira na to što svako dijete reagira drugačije i jedinstveno, odvajanje od roditelja od djeteta jedno je od najvažnijih i potencijalno traumatičnih iskustava koje dijete može iskusiti (TIFA, 2017). Iako se odsustvo roditelja može dogoditi zbog brojnih razloga poput smrti ili rastave braka roditelja, izostanak roditelja zbog odsluženja zatvorske kazne stvara jedinstvene stresore u životu djeteta. Za mnogu djecu naglo odvajanje od roditelja, zbog roditeljevog izdržavanja kazne zatvora, može biti emocionalno razarajuće, dok za drugu djecu takva promjena može biti lagana stresna situacija. Djeca mogu proživjeti različite

osjećaje, a ponekad čak i nekoliko osjećaja koji slijede jedan za drugim. Neki od uobičajenih osjećaja kod djece zbog roditeljevog odlaska na izdržavanje kazne zatvora uključuju osjećaje poput straha, tjeskobe, brige, tuge, osjećaja izoliranosti i samoće, bijesa, krivnje, sramote, zbunjenosti i ogorčenosti (TIFA, 2017).

Relevantna istraživanja pokazuju kako izdržavanje kazne zatvora roditelja može snažno i dugotrajno utjecati na obitelj, a posebno na djecu koja mogu doživjeti emocionalne, socijalne, financijske i obrazovne traume (Jones, 2012).

Posljedice koje se mogu javiti kod djece zbog roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne vezane su uz razdvojenost od roditelja, nesigurnost i neznanje što se točno dogodilo roditelju, financijske poteškoće budući da samo jedan roditelj financijski doprinosi, a troškovi se povećavaju zbog odlaska zatvorenom roditelju u posjetu (Majdak, 2017). Svaki od nabrojanih čimbenika može u djetetu proizvesti razne emocije koje ponekad ni dijete samo ne razumije. Djeca, roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne, izložena su neizvjesnosti i nestabilnosti budući da mnogi roditelji koji na izdržavanju zatvorske kazne više puta ulaze i izlaze iz zatvora (La Vigne i sur., 2008). Ovakve promjene u djetetovom životu mogu ga ispočetka prisjetiti na svaku proživljenu trauma koju je dijete proživjelo prilikom roditeljevog odlaska na izdržavanje kazne zatvora.

Potrebe ove skupine djece su u konstantnom rastu zbog sve većeg broja zatvorske populacije, a taj porast vidljiv je i u Americi. 1970-ih na izdržavanju zatvorske kazne bilo je otprilike 340,000 Amerikanaca dok ih je danas otprilike 3,4 milijuna na izdržavanju zatvorske kazne (Martin, 2017).

Ipak, iako je navedena populacija sve brojnija, istraživanja nema dovoljno kako bi se temeljno moglo razumjeti što se događa u cijelom procesu odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Nije poznato kakav stil života su djeca imala prije odlaska, za vrijeme i nakon dolaska služenja zatvorske kazne roditelja. Ipak, provedena istraživanja jasno su definirala s kojim emocionalnim i bihevioralnim izazovima se susreću djeca; stres, tuga, strah, loš akademski uspjeh, povlačenje u sebe, gubitak interesa/motivacije za obrazovanjem. te na koji način im pristupiti i pomoći.

Također, poznato je da odvajanje od roditelja, iz bilo kojeg razloga, može rezultirati stresom, tugom i strahom. Prema Lowensteinu (1986) neki znanstvenici, uspoređivali su iskustvo odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne s gubitkom roditelja zbog smrti ili razvoda. Međutim, dok je smrt prirodna pojava, razdvajanje roditelja zbog njegovog služenja zatvorske kazne je dvosmisleno; djeca možda ne znaju kako nadoknaditi gubitak roditelja dok je živ, a s druge strane roditelj je i emocionalno i fizički odsutan (Miller, 2006). Prema tome, djeci se treba na dovoljno iskren i otvoren, a pri tome i stručan način objasniti što se dogodilo s roditeljem i gdje je roditelj otišao. Razgovor s djetetom treba voditi na određen način, za koji je potrebno proći edukacijske i odgojne radionice, kako djetetova reakcija i emocije ne bi odvele u smjeru koji nije dobar za dijete. Primjerice, ukoliko djeci nije dobro objašnjena situacija koja se dogodila, ona mogu biti emocionalno pogođena iznenadnim i nerazumljivim gubitkom. Također, djeca koja ostaju dugo nesigurna je li roditelj i dalje dio obitelji ili nije, mogu imati osjećaj tuge koji ne prolazi što dovodi do osjećaja nesigurnosti i stigme. Negativne emocije koje djeca zadržavaju „u sebi“ mogu biti uzrok posttraumatskog stresa, povlačenja u sebe, internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju (COPE, 2015). Kampfner (1995) proveo je istraživanje, koje je bilo ograničeno na 36 djece majki koje su na služenju zatvorske kazne, te otkrio da trauma roditeljskog izdržavanja zatvorske kazne često izaziva kronični nedostatak sna, poteškoće u koncentraciji i depresiju (La Vigne i sur., 2008 prema Kampfner 1995).

Istraživači nagađaju da početne reakcije na traumu odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne mogu potaknuti emocionalne reakcije, što dovodi do dugoročnog reaktivnog ponašanja, suočavanja s obrascima i moguće kriminalne aktivnosti (La Vigne i sur., 2008). Ovi podaci također nam pokazuju koliko je bitno educirati se o načinima pristupa djetetu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Važno je shvatiti da u pristupu prema djeci i odnosu prema njima, gotovo svaka izgovorena riječ može imati utjecaj na kasniji razvoj djeteta i njegova promišljanja.

Također, studija *Coping* iz 2002. godine predstavila je rezultate prema kojima djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne podliježu znatno većem riziku u pogledu problema s mentalnim zdravljem od djece koja se u općoj populaciji koja se nisu susrela s ovakvom traumom (Majdak, 2017). Podaci ove studije ukazuju na važnost brige za mentalno stanje djece čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne.

S druge strane, postoje istraživanja iz pozitivne psihologije koja se temelje na iskustvima djece (COPE, 2015). Navedena istraživanja naglašavaju važnost stvaranja otpornosti kod djece koja su proživjela roditeljev odlazak na izdržavanje zatvorske kazne. Ovakav pristup pozitivne psihologije izrazito je optimističan. Razna iskustva, posebno ona traumatska, djetetu će dati iskustvo raznih negativnih emocija iz kojih može naučiti kako se nositi sa stresom i teškim životnim situacijama međutim u tom procesu od iznimne je važnosti da ga netko stručan vodi i usmjerava. Pristup u kojemu će dijete samo shvatiti da je ovakva vrsta traumatskog iskustva pozitivna budući da će iz nje nešto naučiti čini se pozitivnom ali i nerealnom. Ne smiju se zanemariti čimbenici koji utječu na djetetovu percepciju onoga što se dogodilo. Najčešće su to čimbenici poput; kazne koja je izrečena roditeljima, podrške okoline i kvalitetnoga kontakta s roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne (COPE, 2015).

Vidljivo je da postoje istraživanja, iako još uvijek u značajnom deficitu naspram važnosti teme, koja daju konkretne podatke prema kojima društvo može djelovati. Iz njih također se može vidjeti na što obratiti posebnu pozornost u odnosu prema djetetu koji se suočava s traumatskim iskustvom odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Onaj čimbenik, kojem se treba pridodati značajna pažnja je svakako podrška djetetu od strane obitelji i stručnih institucija te njihovih djelatnika. Potrebno je osigurati kvalitetne edukacije i radionice u svrhu prenošenja znanja i najboljih načina za pristup djetetu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Na taj način, stručni djelatnici mogli bi roditeljima i ostatku obitelji dati kvalitetne savjete i smjernice kako djetetu objasniti situaciju i biti mu podrška. Prednost ovog pristupa svakako je djetetovo razumijevanje nastale situacije i prilagođavanja osjećaja ne zadržavajući ih u sebi.

3.3. Stigmatizacija djeteta

Djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne često odrastaju u tišini, suočena s mnogim preprekama koje su izazovne za razvoj njihovog osjećaja identiteta. Njihove potrebe nisu prepoznate, a kako bi trauma bila još veća često cijelu obitelj pogađa siromaštvo, stigma, odbacivanje i mnogi drugi oblici socijalne isključenosti. Djeca, čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne često su predmet predrasuda i stereotipnih stavova (Gabelica Šupljika, 2017).

Osim emocionalnih i bihevioralnih utjecaja izdržavanja kazne zatvora roditelja, mnoga djeca također će biti izložena značajnoj stigmatizaciji (La Vigne i sur., 2010). Za djecu, čiji roditelj je

na izdržavanju kazne zatvora, smatra se da su problematični “baš kao i njihovi roditelji”. Neka djeca čak izbjegavaju sudjelovanje u aktivnostima s vršnjacima samo kako bi ostali što više neprimjetni (Gabelica Šupljika, 2017).

Prema tome, pojmu stigme treba pristupiti ozbiljno budući da stigmatizacija individue, ali i društvenih skupina izravno smanjuje životne šanse i kvalitetu života. Također, osobine stigme su i generalizacija, ali i opravdavanje diskriminacije. Dati nekome „etiketu“ jasno znači sukobiti se s individuum ili skupinom na temelju rase, kulture odnosno u ovom slučaju postupaka i djelovanja roditelja (Matić i Hromatko, 2008). Ona djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne najčešće se zadirkuje i etiketira kao osobu s nepoželjnim osobinama i one u čijem društvu ne treba biti (Jones, 2012). Zbog kaznenog djela roditelja osuđuje se i dijete koje trpi stigmatizaciju u susjedstvu, školi i vrtiću (Majdak, 2017).

Dok djeca koja izgube roditelja iz razloga poput smrti ili rastave roditelja, mogu dobiti simpatije i skrb od zajednice za razliku od djece koja su izgubila roditelje zbog odsluženja kazne koja se suočavaju s društvenim teretima i potencijalnom stigmom (Fritsch i Burkhead, 1981). Za razliku od drugih, prethodno spomenutih gubitaka, obitelji zbog izdržavanja zatvorske kazne člana obitelji, rijetko izazivaju simpatije i podršku drugih, a ono što dobivaju su osjećaj izoliranosti i stigma (Robertson, 2007).

Djeca lako mogu osjetiti da su stigmatizirana te dolazi do osjećaja niskog samopoštovanja, pogotovo ako se poistovjećuju s roditeljem koji izdržava zatvorsku kaznu (San Francisco Children of Incarcerated Parents Partnership, 2005).

Jedan od načina reagiranja djeteta, čiji roditelj je na izdržavanju kazne zatvora, je i reagiranje ljutnjom, prkosom te željom za negativnim ponašanjem prema svima koji im se rugaju i odbacuju ih (Sherman, 1993). Ovakvi osjećaju proizlaze ih djetetovih negativnih osjećaja prema sebi i drugima. Djeca se ponekad, prilikom posjete roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora, mogu osjećati poput zločinca samo zato što su došli u posjetu roditelju. Negativne reakcije ljudi koji čine okolinu djeteta mogu dugoročno djelovati na djetetovo samopouzdanje (Robertson, 2007).

Priroda zločina, odnos zajednice i ljudi oko djeteta, čiji roditelj je na izdržavanju kazne zatvora, te karakter svakog djeteta i njegova osobnost utjecat će na to u kojoj će se mjeri dijete osjećati

stigmatizirano. Neke počinjene kriminalne aktivnosti, na koje zajednica gleda s posebnim osuđivanjem počinitelja privući će i veće stigme prema djetetu (Robertson, 2007). Ipak, stavovi se razlikuju ovisno o zajednici. Na primjer, u Kini se stanovnici ruralnih područja posebno neprijateljski odnose prema ljudima koji su na izdržavanju zatvorske kazne i njihovim obiteljima. Za razliku od stanovnika ruralnih područja, gdje je broj ljudi na izdržavanju zatvorske kazne veći, područja u kojima je manja stopa ljudi koji su na izdržavanju zatvorske kazne, mogu imati nisku razinu stigmatizacije jer su otvoreniji prema cijeloj situaciji (Robertson, 2007).

Kao što je spomenuto ranije kroz rad, način na koji djeca “prihvaćaju” stigmatu i odnose se prema njoj razlikuje se od djeteta do djeteta. Bez obzira na djetetovu reakciju na stigmatu koja mu je dana, ona predstavlja jedan od najštetnijih tereta roditeljevog odlaska na izdržavanje zatvorske kazne. Dijete može prihvatiti stigmatu koja mu je dana te ju može preuzeti kao svoju i poistovjećivati se s njom čak i nakon izlaska roditelja iz zatvora. U nekim situacijama djeca, čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne, mogu se na socijalnoj razini povezati s kriminalitetom roditelja. U istraživanju Robertson (2007) jedan mladić objasnio je da je bio dobar u osnovnoj školi dok nije shvatio da mu je uhićenje roditelja donijelo slavu među vršnjacima.

3.4. Kontakt djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne

Odlaskom roditelja na izdržavanje zatvorske kazne gubi se svakodnevni kontakt koji je roditelj imao s djetetom. Najčešće, i dijete i roditelj imaju potrebu za održavanjem kontakta koji je nužan za djetetovo razumijevanje i nadvladavanje odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Ukoliko se u fokus stave prava djeteta, jasno je da najtežu povredu djetetovih prava i dobrobiti predstavlja odvojenost od roditelja na koju dijete nije moglo utjecati te za koju je odgovoran prvenstveno roditelj koji se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne (Majdak, 2017). Dobrobit održavanja obiteljskih odnosa može biti pozitivna i za dijete i za roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. “Posjete roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora omogućuju djetetu da se uvjeri u netočnost zastrašujućih misli koje povezuje s roditeljevim stanjem i okolnostima u kojima smatra da se roditelj nalazi.” (Brkić, 2013)

Konvencijom o pravima djeteta (1989) uređena su prava kontakta djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Navedena prava vidljiva su u 9. članku spomenute Konvencije, a koji glasi :

Članak 9.

Paragraf 1. Države stranke osigurat će da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta.

Paragraf 3. Državne stranke poštivat će pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da redovito održava osobne i neposredne odnose s oba roditelja ako se time ne ugrožava njegova dobrobit.

Paragraf 4. Ako je odvajanje posljedica bilo kojeg postupka što ga je pokrenula država stranka, primjerice pritvora, zatvora, progona, izručenja ili smrti jednog ili oba roditelja, država stranka će na podnesen zahtjev pružiti roditeljima, djetetu ili, ako je potrebno, drugom članu obitelji, potrebne obavijesti o boravištu odsutnog člana(ova) obitelji, osim kad bi pružanje takve obavijesti moglo naštetiti dobrobiti djeteta.

Prema ovoj temeljnoj konvenciji o dječjim pravima vidljivo je da država treba postupati u smjeru onoga što je najbolje za dijete. Prema tome, ukoliko dijete ima potrebu vidjeti roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne i komunicirati s njime, država mu to mora osigurati. Često, ovome u prilog ne ide dodatnih pritisak okruženja koje neutemeljeno procjenjuje što je najbolje za dijete te temeljem toga potiče ili brani susret s roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne.

Prema dokumentu Vijeća Europe iz 2003. godine uređeni su susreti i druženja djeteta i roditelja koji je u zatvoru. U dokument su uključene i mjere osiguranja i jamstva te promicanje ostvarivanja druženja s roditeljem (Rešetar, 2011).

Prema zakonskim odredbama i propisima, u Republici Hrvatskoj, zatvorenik ima pravo na posjetu članova obitelji dva puta mjesečno i blagdanom u trajanju od najmanje jednog sata. Za razliku od ostalih članova obitelji, djeca roditelja mogu posjećivati svaki tjedan i blagdanom. Prilikom posjeta roditelju, djeca se pregledavaju, od strane pravosudne policije. Roditelj ili član

obitelji mora biti prisutan na pregledu djeteta koji se izvodi na način da se dijete „prepipa“ kroz razgovor i igru. Ukoliko se radi o malom djetetu, roditelj koji ga je doveo u posjetu dužan mu je skinuti odjeću i pelenu (Majdak, 2017).

Iako je razumljiva kontrola pravosudne policije, „prepipavanje“ djeteta i skidanje odjeće krši djetetovo pravo na privatnost i dostojanstvo. Zatvorski djelatnici ne moraju biti educirani kako postupati s djetetom koji je u posjeti roditelju na izdržavanju zatvorske kazne te mogu primijeniti isti pristup kao i na odraslu osobu. Navedeno zasigurno nije ispravan način budući da se radi o različitoj razini svjesnosti pojedinca odnosno djeteta i odrasla osoba imaju različit stupanj razumijevanja situacije i radnji koje se provode na isti način prilikom ulaska u posjet osobi koja je na izdržavanju zatvorske kazne.

Nakon kontrole slijedi odlazak u prostoriju u kojoj se dijete druži s roditeljem. Većina kaznionica i zatvora u Hrvatskoj ima posebno opremljene prostorije u kojima djeca borave za vrijeme posjete roditelju. Ipak, bez obzira na lijepo uređene prostorije, dijete se u pravilu nelagodno osjeća pri posjetu kaznionici ili zatvoru (Majdak, 2017). Pri posjeti roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora, razgovor između roditelja i djeteta može imati pozitivne učinke na emocionalno stanje djeteta. “Razgovor “licem u lice” između djeteta i roditelja o počinjenom zločinu i životu iza rešetaka oslobađa dijete od osjećaja krivnje i odgovornosti za roditeljev odlazak u zatvor. Dijete se na taj način opet iznova počinje osjećati vrijednim i voljenim.” (Brkić, 2013)

Osim posjete roditelju, dijete također ima pravo na telefonski poziv roditelju, dopisivanje te primanje paketa. Telefonske razgovore potrebno je prethodno najaviti budući da se razgovori u većini slučajeva nadziru. Za razgovor roditelji imaju otprilike 10 minuta vremena te se vrijeme može produžiti ukoliko upravitelj zatvora odobri opravdanu molbu.

Ono što također može doprinijeti odnosu djetetu i roditelja je kao što je već navedeno, dopisivanje. Jedno drugome mogu slati pisma i crteže za koje se smatra da su od iznimne važnosti jer ih djeca često koriste za iskazivanje svojih osjećaja vezanih uz zatvorsku kaznu i odsutnost roditelja (Majdak, 2017).

U Republici Hrvatskoj od 2015. do 2016. godine proveden je „Čitateljski projekt“ kojem je cilj bio; povećanje bliskosti i povezivanje roditelja- zatvorenika s njihovom djecom za vrijeme roditeljevog boravka u zatvoru, jačanje roditeljskih kompetencija roditelja zatvorenika, osnaživanje djece čiji su roditelji u zatvorima kroz razvoj čitalačkih vještina te također osvještavanje zaposlenika zatvorskog sustava i šire društvene zajednice o potrebama i pravima djece čiji roditelji su na izdržavanju kazne zatvora.

Aktivnosti projekta bile su usmjerene na razvoj vještina zatvorenika i stručnog osoblja Zatvora u Zagrebu. Roditelji zatvorenici čitali su djeci slikovnice i knjige te u isto vrijeme snimali svoj glas. Zatim, kada bi snimili sadržaj, zajedno s slikovnicom odnosno knjigom djeci bi poslali i snimku na poklon. Smatralo se da će projekt doprinijeti u zadržavanju bliskosti između djeteta i roditelja te da će djeca biti mirnija i sigurnija kada čuju glas roditelja.

Kao što je vidljivo, postoje razne metode održavanja kontakta djeteta i roditelja. Ipak, postoji mnogo prepreka za kvalitetno ostvarivanje kontakta između roditelja zatvorenika i njegovog djeteta; nedovoljan broj susreta, komplicirana procedura dobivanja dozvole za posjetu, neodgovarajući prostor u kojemu se provodi vrijeme posjeta (Majdak, 2017). Također, postavlja se pitanje o ekonomičnosti posjeta roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora. Obitelji koje su slabijeg ekonomskog stanja nemaju mogućnost posjećivati roditelja, koji je na izdržavanju zatvorske kazne, onoliko često koliko bi to možda željeli posebno ako je zatvorenik udaljen od mjesta gdje obitelj živi. “Ekonomičnost ovdje predstavljenog načina komuniciranja posebno se ogleda u slučaju obitelji koje borave izvan Hrvatske. Raspoloživi načini održavanja kontakta između djeteta i roditelja zatvorenika prema hrvatskom zakonu bi u tom slučaju osim značajne visine troškova podrazumijevali i reduciranje učestalosti odlazaka u posjet roditelju zatvoreniku s obzirom na postojeću razdaljinu između zemlje u kojoj boravi obitelj zatvorenika i zemlje u kojoj roditelj zatvorenik izvršava kaznu zatvora.” (Brkić, 2013)

Bitno je shvatiti da odnos djeteta i roditelja zatvorenika nikada ne može biti onoliko kvalitetan koliko bi bio da roditelj nije na izdržavanju zatvorske kazne. Ono što društvo može učiniti za dobrobit djeteta je razmisliti o načinima kojima se djetetu može na što bezbolniji način osigurati posjeta i kontakt s roditeljem.

4. KOMUNIKACIJA I ODNOSI IZMEĐU ŠKOLE I OBITELJI ZATVORENIKA

Škola, kao odgojno-obrazovna institucija, ima ključnu ulogu u pružanju podrške djeci čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne (Ujedinjeni narodi, 2011). Prema Roberstonu (2011) škola ima važnu ulogu iz dva razloga. Prvi razlog je da skoro sva djeca pohađaju školu i prema tome škole osiguravaju podršku djeci roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Podrška je osigurana u smislu zadovoljenja djetetovih potreba. U ovom razlogu najveću ulogu ima stručno osoblje škole koje mora biti pripremljeno na rad s djecom koja imaju razne obiteljske problem poput odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Kako bi škola i njezini djelatnici mogli pružiti zadovoljenje potreba djeteta, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, osim kompetentnosti za djetetov problem, djelatnik mora biti i dovoljno informiran kako bi znao pojedinosti djetetovog života. Drugi razlog odnosi se na akademska postignuća djeteta i njegov socijalno-emocionalni razvoj. Kroz akademska postignuća dijete se ostvaruje te također kroz interakciju s drugim učenicima i nastavnicima primjenjuje socijalne vještine što pospješuje njegov socijalno-emocionalni razvoj. Pokazalo se da roditeljevo izdržavanje zatvorske kazne neposredno utječe na prethodno navedene stavke. Ipak, iako Robertson (2011) ističe pozitivne aspekte pohađanja škole od strane učenika čiji roditelj je na izdržavanju kazne zatvora, postoje i slučajevi u kojima je škola morala reagirati oštrim mjerama. Ono što je prvenstveno potrebno od strane školskih djelatnika je adekvatan pristup prema učeniku. Ono što adekvatan pristup podrazumijeva su otvorenost, kompetentnost i spremnost na pomoć učeniku čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Ipak, spremnost na suradnju ne ovisi samo o stručnosti školskog osoblja već i o spremnosti učenika na suradnju. Odlazak roditelja na izdržavanje zatvorske kazne, kod djeteta može dovesti do promjena u ponašanju koje čak mogu eskalirati do isključenosti iz škole ili odustajanja od škole (SCIE, 2008).

Prema tome, od iznimne je važnosti pružiti učenicima, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, odgovarajuću podršku i skrb. Školska zajednica učenicima prije svega mora osigurati zaposlenike koji će shvatiti traume koje dijete prolazi ili je prošlo (Roberts, 2012). Osim što će učenik osjetiti podršku i sigurnost također postoji mogućnost da i ostala djeca koja pohađaju istu školu primijete važnost prijateljskog i podržavajućeg odnosa prema drugome.

Važno je da djeca koja su doživjela trauma roditeljevog odlaska na izdržavanje zatvorske kazne budu u stanju razgovarati o svojim iskustvima s odraslom osobom u koju imaju povjerenja.

Nastavnici ih mogu podržati u situaciji koju prolaze te im pružiti utjehu i im dati osjećaj prihvaćanja i razumijevanja (Roberts, 2012). Nastavnikov pristup učenicima trebao bi uvijek biti pun razumijevanja, prihvaćanja i otvorenosti na spremno rješavanje učenikovog problema i zajedničkim dolaskom do rješenja. Ipak, unatoč profesionalnoj stručnosti, iskustvu i motivaciji, mnogi nastavnici smatraju da ne znaju kako se baviti djecom čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Većina nastavnika spremna je priznati svoj nedostatak iskustva ili specifičnih vještina potrebnih za odgovarajuću podršku učenicima. Neki to primjećuju u smislu da im je teško odgovoriti na pitanja koja dijete postavlja (Gabelica Šupljika, 2017).

Istraživanje provedeno 2009. godine u Škotskoj iznijelo je podatke da djeca čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne nemaju dovoljno podrške te često nemaju nikoga s kime bi podijelili svoje osjećaje (Loureiro, 2010). Ovo istraživanje govori o situaciji koja je zabrinjavajuća. Dijete, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, trebalo bi uvijek imati podršku i osjećati se voljeno i prihvaćeno. Ukoliko dijete nema podršku u obitelji, ali ukoliko ima, zadaća nastavnika i školskog osoblja je da prepozna djetetove osjećaje i pomogne mu kako bi se osjećalo sigurno. Parke i Clark-Stewart (2002) sugeriraju da grupe za podršku u školama namijenjene djeci čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne mogu biti korisna u pogledu emocionalne podrške te da grupni rad može ublažiti dječji strah od stigmatizacije (Roberts, 2012).

Bitno je napomenuti da postoje djeca koja ne žele da ostali učenici znaju da je njihov roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. Ukoliko dijete ne želi da itko zna da je njegov roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, ključno je da škola i njezini djelatnici poštuju djetetovu želju. S druge strane, ukoliko su druga djeca svjesna situacije, škola mora moći prepoznati svako moguće uznemiravanje učenika čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne. Važno je da školsko osoblje bude svjesno da dijete pogođeno roditeljevim odlaskom na izdržavanje zatvorske kazne ima pravo na povjerljivost, stoga treba pažljivo razmotriti informacije koje se prenose školi, posebno ukoliko se to radi bez dozvole obitelji. Obitelji koje proživljavaju odlazak jednog člana na izdržavanje zatvorske sklone su osjećaju tuge i šoka ali se također boje moguće stigmatizacije. Prema tome, razumljivo je da obitelji ponekad školi ne prenose sve informacije o roditelju koji je na izdržavanju zatvorske kazne budući da ne znaju na koji način će se te informacije koristiti (Roberts, 2012).

U odnosu škola, učenik i roditelj na izdržavanju kazne bitan faktor je i roditelj koji živi i skrbi o djetetu odnosno učeniku. Budući da dijete u školi boravi samo dio dana važno je s preostalim roditeljem održavati kontakt kako bi zajedno mogli predvidjeti moguće poteškoće koje dijete prolazi i s kojima se susreće. Otvorena komunikacija između školskog osoblja ili nastavnika ključna karakteristika zadovoljavajućeg odnosa između roditelja i škole.

5. CILJ I PROBLEMI

Istraživanja provedena u Republici Hrvatskoj na temu odnosa roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne upućuju na važnost ovog problema. Ono što do sada u Republici Hrvatskoj nije istraženo je odnos škole, učenika i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Ovoj temi treba se posvetiti pažnja kako bi se djeci roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne moglo adekvatno pristupiti od strane školskih djelatnika i osoblja. Cilj ovog istraživanja je prezentirati dosadašnja relevantna istraživanja vezana uz odnos: dijete – roditelj na izdržavanju zatvorske kazne te škola – dijete – roditelj na izdržavanju zatvorske kazne.

Problem koji se ističe je kvalitetan i adekvatan pristup djeci čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne.

5.1. Problemi i hipoteze

Porast broja roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne, kao što je prijašnje objašnjeno u radu, upućuje na važnost istraživanja pristupa školskih djelatnika i učenika čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne. Dosadašnja istraživanja jasno pokazuju da djeca roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne trebaju posebno razmatranje i brigu zbog rizika od socijalnih, emocionalnih i problema u ponašanju. Ipak, istraživanja o najboljim praksama za pristup djeci i učenicima čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne su rijetka. Problem koji postoji u Republici Hrvatskoj je ne postojanje konkretnih smjernica za postupanje nastavnika, školskih djelatnika i osoblja prema učeniku čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Kako bi se moglo na adekvatan način pristupiti djeci, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, potrebno je educirati nastavnike te ih uputiti i dati im jasne smjernice na koji način djelovati. Jedna od hipoteza je da bi jasne smjernice namijenjene nastavnicima i školskom osoblju pomogle u radu s učenikom čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Također, pretpostavlja se da bi

takav pristup pomogao učeniku da lakše prihvati traumatični period odlaska i boravka roditelja na izdržavanju zatvorske kazne.

6. METODA

Djeci čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne potrebno je djelovanje nadležnih institucija kao i odgojno-obrazovnih institucija(škola) koje bi smanjilo njihov rizik od socijalni, emocionalnih te problema u ponašanju. Također, potrebno je zaštititi prava djeteta za održavanje kontakta s roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Cilj ovog istraživanja je prezentirati relevantna istraživanja u odnosu škole, učenika i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Predmet ovog istraživanja odnosi se na sagledavanje utjecaja roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na dijete te njegove povezanosti sa školom i prijedloga pomoći djeci od strane školskih djelatnika.

Kritičkom analizom se želi utvrditi:

- Teorijske perspektive u pristupu djeci čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne
- Utjecaj roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na dijete u pogledu djetetovog emocionalno, psihičkog i fizičkog zdravlja, stigmatizacije djeteta i kontakta djeteta i roditelja
- Komunikaciju između škole i obitelji zatvorenika te koje su prepreke
- Kako pronaći rješenja koja bi škola ponudila učenicima čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne

6.1. Istraživačka motivacija

Ovo istraživanje nastalo je kao produkt želje za boljim razumijevanjem odnosa škole, učenika i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne. Djecu, kao najmlađe pripadnike društva treba zaštititi. Prilikom pristupa djeci ne treba zaboraviti da su oni ti koji će jednog dana kreirati društvene promjene. Jedan od razloga za odabir ove teme je svakako i nedovoljan broj istraživačkih radova, posebno u Republici Hrvatskoj. Kao dijete roditelja zatvorenika svjesna sam povezanosti traumatičnog perioda s ulogom škole i njenih djelatnika. Postoji velika motivacija za osmišljavanje raznih kreativnih, edukativnih i radionica za podršku djecu čiji roditelju su na

izdržavanje zatvorske kazne. Postavlja se pitanje na koji način bi škola i njezini djelatnici mogli pomoći učenicima da što bezbolnije prođu kroz period odlaska i roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne. Ova tema zaslužuje poseban prostor ne samo u školama i ostalim odgojno-obrazovnim institucijama nego i u promišljanjima ljudi koji nisu povezani s ovom temom.

6.2. Relevantna istraživanja

U ovom dijelu rada dat će se detaljan pregled provedenih istraživanja na temu škole, učenika i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne.

Jedan od najvećih izazova u razmatranju djelovanja škole i nastavnika učenika čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne je u broju provedenih istraživanja i objavljenih radova.

U istraživanje provedenom 2011. godine na jugozapadu Engleske, koristio se pristup miješanih metoda koji je uključivao upitnike i polustrukturirane detaljne intervju e. Ovaj pristup odabran je jer je pružio priliku za veći broj škola koje će sudjelovati u istraživanju te je istodobno ponudio dubinu korištenjem polustrukturiranih intervju a. Upitnici su bili napravljeni kako bi pružili informacije o pružanju podrške u školama za djecu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Također, željelo se doći do informacije na koji način škole mogu podržati grupu djece čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne te kako bi se postojeće podrške mogle poboljšati i unaprijediti. Postavljena su pitanja o iskustvu škole u podršci djeci čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne.  imbenici koji su utjecali na potporu nastavnika djeci čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne bili su primjeri podrške, vrste edukacije i obuka koju su nastavnici prošli, kako se pristup učenicima može poboljšati, te resursi koji su dostupni školi poput knjiga, letaka i videozapisa. Važno je napomenuti da većina škola koja je sudjelovala u istraživanju nije nužno imala znanje o svojoj djeci u školi čiji roditelj je bio na izdržavanju zatvorske kazne. Razlog tome je ne vođenje detaljne evidencije o učenicima, a mnoge obitelji nisu ni obavijestile školu o roditeljevom odlasku na izdržavanje zatvorske kazne. U istraživanju su sudjelovali nastavnici, psiholozi, ostali djelatnici škole, majke i djeca. Djeca, koja su sudjelovala u intervjuima imala su između 8 i 13.godina. Istraživanje je pokazalo da su djeca čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne još uvijek "skrivena populacija" za koje nije postojala dosljednost unutar škola. Studija je završena preporukom za imenovanje ključne osobe u školi koja će biti odgovorna za dobrobit

učenika čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Naglasila se važnost usmjerenosti na pristup djetetu ali nisu se donijele jasne smjernica koje bi se odnosile na konkretne smjernice, angažman i pravila obrazovanja djeteta čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne (Morgan i sur., 2013).

Istraživanje koje je provedeno 2018.godine prikupilo je podatke iz ankete o studentima u Minnesoti iz 2013.godine. Istraživanje iz 2013.godine je provedeno za učenike javnih škola i učenike centara za alternativno učenje. Učenici su ispunili anketu u papirnatom ili elektroničkom obliku. Neka od pitanja koja je anketa sadržavala su sljedeća; Da li je ijedan od vaših roditelja ili staratelja bio na izdržavanju zatvorske kazne ili je trenutno na izdržavanju zatvorske kazne? U svim školskim okruženjima većina mladih, 83,4%, izjavila je da njihov roditelj ili skrbnik nije bio na izdržavanju zatvorske kazne, 15% ispitanika odgovorilo je da je njihov roditelj bio na izdržavanju zatvorske kazne te je mali broj učenika, 5%, odgovorilo da je njihov roditelj ili staratelj trenutno na izdržavanju zatvorske kazne. Nakon što su se prikupili svi podaci iz istraživanja u Minnesoti, istraživači su ispitali učinak sadašnjeg i prošlog izdržavanja zatvorske kazne roditelja na rezultate djece u školi. Ispitivanje je provedeno kroz tri školska okruženja; javne škole, alternativni centri za učenje te popravne ustanove za maloljetnike. Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su da je roditeljevo izdržavanje zatvorske kazne značajno povezano s lošim ishodima djeteta u školi. Ipak, ti učinci znatno su se razlikovali od škole do škole. Među mladima u javnim školama izdržavanje zatvorske kazne roditelja nije uvijek bio povezan s lošim školskim ishodima. Također, podaci su pokazali da ne postoji značajni učinak roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne na loše školske ishode među mladima u kazneno-popravnim ustanovama za maloljetnike. S druge strane, među učenicima alternativnih centara za učenje bilo je mješovitih učinaka roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne i školskih ishoda (Shlafer i sur., 2017).

Temeljem ovog istraživanja možemo spoznati da odlazak roditelja na izdržavanje zatvorske kazne ne mora imati učinak na loše ishode djeteta u školi.

7. REZULTATI

7.1.Deskriptivni podaci o odlasku u posjetu roditelju na izdržavanju zatvorske kazne

Kao što je prijašnje objašnjeno u radu, kontakt djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne važan je budući da kontakt s roditeljem omogućuje djetetu da izrazi svoje emocionalne reakcije te pomaže djetetu u razumijevanju okolnosti roditelja te njegovoj sigurnosti za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Sack i Seidler 1978.godine proveli su istraživanje u kojem su intervjuirali 22 djece u dobi od 5 do 15.godina, a koja su bila u posjeti roditelju koji je na izdržavanju zatvorske kazne, dva do četiri puta mjesečno. Utvrdili su da se svako dijete veselilo posjetima roditelju te da je bilo tužno zbog napuštanja roditelja. Također, utvrdili su da posjet roditelju na izdržavanju zatvorske kazne nema negativnih utjecaja na dijete. Druga studija, otkrila je da su djeca koja su često posjećivala roditelja na izdržavanju zatvorske kazne imala više problema u odnosu na djecu koja su rijetko ili uopće nisu posjećivala roditelja tijekom izdržavanja zatvorske kazne. Čak 73,5% roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne, a s djetetom su održavali kontakt telefonskim putem izvijestili su o problemima u ponašanju kod djeteta dok s druge strane 43,8% roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne, a s djetetom se nisu čuli telefonskim putem izvijestilo je o problemima u ponašanju kod djeteta. Iz ovog istraživanja možemo zaključiti da kontakt roditelja na izdržavanju zatvorske kazne i djeteta ima negativan utjecaj na ponašanje i emocionalno stanje djeteta. Tri studije, prezentirale su podatke vezane uz kontakt, posjet i odnos djeteta i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne. Poehlmann (2005, prema Hedge 2016) i Dallaire, Wilson i Ciccone (2010, prema Hedge 2016) izvijestili su o povezanosti kontakt djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Prezentirani podaci pokazuju kako su djeca, koja su posjećivala roditelje za vrijeme roditeljevog izdržavanja zatvorske kazne, izgradila osjećaj nesigurnosti. S druge strane, Poehlmann (2010, prema Hedge, 2016) je ipak došao do podatka da boravak roditelja na izdržavanju zatvorske kazne nije povezan s djetetovim osjećajem otuđenosti te da kontakt i posjet roditelju nisu povezani s povjerenjem i komunikacijom u odnosu dijete i roditelj na izdržavanju zatvorske kazne

Temeljem svih navedenih istraživanja, vidljivo je da je bez sumnje potrebno još istraživanja na ovu temu kako bi se razjasnio odnos između kontakta roditelja na izdržavanju zatvorske kazne i posjete djeteta te utjecaja na djetetovo emocionalno ponašanje i probleme u ponašanju. Nužan

faktor promjene svakako je ciljane i detaljne edukacija svih sudionika procesa u kojem se dijete našlo izborima svojeg roditelja. Banaliziranje od strane nadležnih službi neće doprinjeti progresu i preuzimanju modela od zemalja koje su znatno naprednije u pogledu pristupa djetetu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne.

7.2. Deskriptivni podaci o suradnji škole i zatvora

Suradnja škola i njenih djelatnika s zatvorom nužna je kako bi roditelj koji je na izdržavanju zatvorske kazne dobio točne informacije o uspjehu i ponašanju djeteta. Kontaktiranje roditelja, koji je na izdržavanju zatvorske kazne, vezano uz obrazovanje djeteta može se obaviti na razne načine. Neki od tih načina su: telefonski poziv, video poziv, slanje kopija školskih ocjena. Kontakt između roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne i škole pomaže odnosu djeteta/roditelj te može pozitivno utjecati na smanjenje stigme prema djetetu. Također, povećana motivacija roditelja, koji je na izdržavanju zatvorske kazne, za sudjelovanje u obrazovanju djeteta u pogledu sudjelovanja u razrednim pitanjima smanjuje vjerojatnost ponovnog kriminalnog postupanja (Roberts, 2012).

Istraživanje Twicea i Brewstera (2004, prema Hedge 2016) pokazalo je da su adolescenti između 13 i 20.godina, koji su imali češći kontakt s majkom koja je na izdržavanju zatvorske kazne, vjerojatno suspendirani ili su napustili školu.

Primjer dobre prakse vidljiv je u Melbournu. Naime, grad Melbourn upravlja službom za podršku obitelji pomažući ženama u pritvoru te održava kontakt s agencijama koje su uključene u sve obaveze oko djeteta, uključujući i škole. Zaposlenici u gradskoj službi, koji su zaduženi za taj posao, rade zajedno s socijalnim radnicima kako bi pomogli majkama, koje su na izdržavanju zatvorske kazne, da uspostave kontakt s djetetovim učiteljem. Većina majki želi dobiti informacije od škole međutim nisu sigurne na koji način to ostvariti. U tome im pomažu osobe koje su zadužene za pomoć oko ostvarivanja kontakta između djeteta i roditelja. Prema njihovom iskustvu, kada škole shvate situaciju spremne su surađivati u pogledu slanja kopija izvještaja o učeniku ali i komunikaciji putem telefona s roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne (Roberts, 2012).

8. ODGOVORI NA POSTAVLJENE PROBLEME

8.1. Prijedlozi pristupa učenicima

Djetetu, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, potrebno je pristupiti na odgovarajući način. Za dijete, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, djelatnici škole mogu imati značajan utjecaj na njihov život i razmišljanja. Djeci je potrebna sigurna i podržavajuća okolina te školsko okruženje koje nudi mogućnost kreativnog, obrazovnog i emocionalnog razvoja. Ipak, potrebno je imati u vidu da svako dijete na svoj način doživljava ovakvu vrstu traume te je važno usredotočiti se na individualne potrebe svakog djeteta. Učenika, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, bilo bi korisno dodatno animirati onim sadržajima prema kojima pokazuje najveći interes i na neki način dati mu dodatnu, izvanrednu fleksibilnost u trenucima promjene raspoloženja ili određenih ispada u ponašanju. Razumijevanje i usmjeravanje učenikovih reakcija od velike je pomoći ukoliko se koristi na ispravan način za što je potrebna adekvatna stručna edukacija osobe koja je u učestalom i direktnom kontaktu s djetetom.

Primjerice, neka djeca roditeljev odlazak na izdržavanje zatvorske kazne neće doživjeti kao traumatično iskustvo te mogu čak imati osjećaj olakšanja da roditelj više nije u njihovoj blizini, posebno u slučajevima kada je roditelj bio fizički ili psihički nasilan prema djetetu (Scharff-Smith i Gampell, 2011).

Kao što je prethodno spomenuto dječja reakcija može ovisiti o puno čimbenika; dob djeteta, povezanost s roditeljem, podrška u obitelji, stigmatizacija.

Prilikom pristupa učeniku, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, bitno je pristupati mu bez stigmatizacije. Stigmatizacija je nešto od čega bi se svaki čovjek ali posebno svaki odgojitelj trebao ograditi.

Prilikom ulaska u razred, za nastavnika je bitno imati na umu da ne može uvijek znati tko od učenika se suočava s određenim životnim situacijama i problemima. Djeca, čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne, mogu biti u razredu, a da nastavnik to ni ti ne zna. Potrebno je svakom učeniku posvetiti se posebno kako bi nastavnik/djelatnik škole dobro upoznao dijete i njegovu situaciju.

Ukoliko nastavnik zna za situaciju da je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne važno je pripaziti na riječi koje mogu u djetetu izazvati negativne emocije.

Jedan od prijedloga postupanja prema djetetu je kontakt s drugim roditeljem ili bliskim članom obitelji kako bi se stvorilo pozitivno okruženje za dijete. Suradnja može uključivati sljedeće: dijeljenje informacija u vezi s uspjehom djeteta, emocionalnim i bihevioralnim izazovima, upoznavanje s djelatnicima stručnih službi zaduženih za brigu oko djeteta.

Nastavnici također mogu pomoći djeci, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, da se učenik osjeti korisno u smislu društvenih zadataka naprimjer uloga razrednog redara ili pomoć nastavniku pri odabiru zadataka za domaću zadaću.

Kako bi djeci pomogli kroz težak period, nastavnici mogu otvoreno pitati učenika što mogu napraviti kako bi im pomogli. Na taj način nastavnik će znati što je djetetu bitno u trenutnoj situaciji i prema tome i postupati. Edukacija nastavnika, kao što je već ranije istaknuto, iznimno je bitna no od iznimne je važnosti i da nastavnik bude dovoljno otvoren i radoznao za ono što učenik iznosi kao svoje želje.

Uzimajući sve u obzir ističe se da su znanje nastavnika i školskog osoblja u problemu ključni za pristup učeniku čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne. Kada su nastavnici i djelatnici svjesni situacije mogu djelovati na razne načine poput razgovora s učenikom, izrade kreativnih materijala zajedno u učenikom, davanje djetetu na značaju u smislu organiziranja nastave i radnih zadataka i slično.

8.2. Prijedlozi školskih radionica

Kako bi se učenicima, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, moglo pristupiti na pravilan način najbitnija je educiranost zaposlenika. Prema Roberts (2012) u svakoj raspravi sa svakom organizacijom koju je posjetila, obuka osoblja bila je identificirana kao najvažnija stvar koju škole mogu učiniti u odnosu na djecu koja su pogođena roditeljevim odlaskom na izdržavanje zatvorske kazne. Također, svi su se složili da bi obuka nastavnika i ostalih djelatnika škole trebala biti osnova svakog školskog programa.

Bez odgovarajuće obuke i svijesti o pitanjima djece, roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne, nastavnici nenamjerno mogu utjecati na djetetovo raspoloženje te otvoreno i izravno smanjivati djetetov potencijal (Roberts, 2012).

U daljnjem tekstu nalaze se prijedlozi školskih radionica koja bi mogla pomoći djeci, roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne, da što lakše prihvati situaciju u kojoj se nalazi.

Kao što je istaknuto i ranije u radu, djeci je od ključne važnosti pružiti podršku. Kako bi se djeci, čiji je roditelj na izdržavanju zatvorske kazne, pružila podrška potrebna mu je osoba, školski djelatnik, u koju ima povjerenja. Ta osoba može biti školski savjetnik koji ostvaruje vezu s djetetom, obitelji te roditeljem koji je na izdržavanju zatvorske kazne. Djetetu je potrebno na savjetovanju osigurati prostor u kojem će se osjećati ugodno. Taj prostor može biti uređen prema dobi djeteta kako bi se dijete odnosno učenik osjećao što ugodnije. Mentorstvo je prepoznato kao korisno za ranjivu djecu te također pruža pomoć roditelju i široj obitelji djeteta (Roberts, 2012). Jedan od primjera takvog programa je *SHEIN for Kids*³ udruga koja ima opsežan program mentorstva za djecu, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, te osigurava intenzivnu obuku i stalnu podršku.

Jedan od prijedloga školskih radionica za djecu čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne je i školska grupa za podršku. Ideja je zamišljena na način da djeca koja su pogođena raznim obiteljskim problemima zajedno provode vrijeme, razmjenjujući svoja iskustva. Za vođenje radionice bilo bi zaduženo stručno osoblje koje bi usmjeravalo aktivnosti djece. Takav način radionice ostvario bi povezanost između djece koja se nalaze u određenoj životnoj situaciji i kojima je potrebno razumijevanje i podrška prijatelja. Ranije spomenuta organizacija *SHINE for Kids* također provodi radionice ove vrste. U njihovim grupama nalaze se samo djeca čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne. Budući da djeluju u regijama u kojima je broj roditelja koji su na izdržavanju zatvorske kazne veći, grupa se sastoji od otprilike 10 djece. Djecu se većinom razvrstava u grupe koje su slične dobi kako bi im interakcija i zajednički interesi bili sličniji. Već na prvom upoznavanju djeci je jasno da su svi pogođeni roditeljevim odlaskom na izdržavanje zatvorske kazne što je i jedna od glavnih prednosti ovog programa. Takav način upoznavanja pokazuje djetetu da nije jedino koje prolazi kroz takvu vrstu situacije te se smanjuje stigma (Roberts, 2012).

³ <https://shineforkids.org.au/>

SHINE for kids u takvu vrstu radionice poziva člana škole koji je najčešće školski savjetnik ili djelatnik službe za socijalnu skrb, za pomoć u grupnom radu. Djelatnik koji pomaže prepoznat je kao još jedna ključna snaga budući da tijekom boravka u školi djeca mogu izgraditi odnos s njim. Teme koje se obrađuju na radionicama primjerene su starosnoj dobi djece, a uključuju razvijanje otpornosti, sposobnosti prepoznavanja i rješavanja problema te izgradnje samopouzdanja (Roberts, 2012).

Roberts (2012) ističe kako starija djeca na ovim radionicama mogu pospješiti svoje upravljanje bijesom te razmatrati probleme oko depresije i zdravih načina upravljanja stresom.

Ovakav tip radionice potreban je svakom djetetu, a ponajviše djeci koja prolaze kroz obiteljske traume poput odlaska roditelja na izdržavanje zatvorske kazne. Kroz program se razvija solidarnost između djece te ona shvaćaju da ima i druge djece koja su poput njih. Također, radionica daje mogućnost razgovora o kreativnim temama, a zbog prirodne interaktivnosti svakom djetetu pruža se prilika za sudjelovanje.

Kao što je već ranije spomenuto kroz rad, odnos djeteta i roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne vrlo je bitan. Jedan od načina na koje se dijete može kreativno izraziti, a biti u kontaktu s roditeljem su pisma, crteži ili domaće zadaće. *SHINE for Kids* provodi program pod nazivom *Roditeljstvo Iznutra Prema Van* koji nudi priliku djeci i roditeljima koji su na izdržavanju zatvorske kazne da na tjednoj bazi rade zajedno domaću zadaću.

Ipak, ova praksa ima nekoliko nedostataka. Jedan od nedostataka je svakako nedosljednost. Budući da se ovisi o drugom roditelju/staratelju postoji mogućnost da dijete neće svaki put biti u mogućnosti posjetiti roditelja koji je na izvršavanju zatvorske kazne kako bi zajedno napisali domaću zadaću. Također, postoji i faktor vremenskog ograničenja, loše volje roditelja, nedostatka volje i slično. Ovaj model radionice ima neke prednosti ali i puno nedostataka.

Uzimajući sve navedene radionice u obzir, rad u grupi nosi najviše prednosti. Djecu se uči na koji način gledati na životne izazove, budi se kreativnost i interaktivnost. U svakom slučaju, bilo koja metoda radionice za djecu, čiji roditelj je na izdržavanju zatvorske kazne, dobra je. Djeci je potrebno da budu vidljivi i da znaju da imaju podršku.

9. RASPRAVA

Važno je shvatiti i priznati da su prava djece, čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne, zanemarena. Nekoliko radova i istraživanja na ovu temu nije dovoljno kako bi se probudila svijest društva, a posebno nastavnika koji ponekad ne razmišljaju tko su učenici koji sjede u razredu. Djecu roditelja na izdržavanju zatvorske još uvijek se gleda kroz naočale ispunjenje stigmama.

Razumijevanje utjecaja roditeljevog boravka na izdržavanju zatvorske kazne na dijete, omogućit će školskim djelatnicima da donose odluke koje će biti u najboljem interesu djeteta te da temi daju na važnosti i kod osoba koji nisu školski djelatnici.

Kontakt roditelja koji je na izdržavanju zatvorske kazne i djeteta može imati razne utjecaje na dijete. Istraživanje koje su 2017. godine proveli Shlafer i suradnici, pokazalo je da djetetov posjet roditelju koji je na izdržavanju zatvorske kazne može ali i ne mora imati negativan utjecaj na dijete. (Shlafer i sur., 2017).

Da bi se o utjecaju kontakta djeteta i roditelja na izdržavanju zatvorske kazne te uloge škole u smislu podrške djetetu znalo više potrebno je ovu temu dubinski istražiti na sve moguće načine.

10. ZAKLJUČAK

Brojni su načini na koje škola može podržati djecu čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne. Prijedlozi koji se nalaze u ovom radu nisu dovoljno iscrpni, međutim temelje se na istraživanjima koja su provedena. Iz rada je jasno da se djeci, čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne, treba posvetiti pažnja od strane svih školskih djelatnika.

Djeca, čiji roditelji su na izdržavanju zatvorske kazne, susreću se s emocionalnim, psihičkim i fizičkim problemima kao i stigmatizacijom od strane društva i zajednice. Problem stigmatizacije potrebno je potpuno iskorijeniti iz ponašanja članova društva kako bi se na svu djecu moglo „gledati“ na jednak način što nalaže i Konvencija o pravima djeteta.

Da bi se na pravilo i adekvatno moglo pristupiti djeci koja prolaze traumatsko iskustvo roditeljevog odlaska na izdržavanja zatvorske kazne i njegovog boravka u zatvoru potrebno je znanje nastavničkog osoblja. Ovaj rad nudi načine kako bi se to moglo ostvariti i koji bi potencijalni pristupi mogli pomoći djeci, roditelja na izdržavanju zatvorske kazne, da osjećaju podršku, razumijevanje i toleranciju u životnoj situaciji kroz koju prolaze.

Tema roditeljevog odlaska na izdržavanje zatvorske kazne, utjecaja na dijete i uloge škole u cijelom procesu trebala bi biti u interesu školskih djelatnika i Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske budući da su djeca budući odrasli pripadnici društva čije mentalno i emocionalno stanje će utjecati na njihove odluke i doprinijet ili odmoći napretku društva.

11. LITERATURA

- Belsky, J., Vondra, J., Cicchetti, D., Carlson, V. (1989). Lesson from child abuse: The determinants of parenting. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloom, B. i Steinhart, D. (1993). Why punish the children? A reappraisal of the children of incarcerated mothers in America. San Francisco: National Council on Crime and Delinquency.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss: Volume II: Separation, Anxiety and Anger. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Brkić, L. (2013). Djeca čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora. Socijalna politika i socijalni rad, 1(1), 8-37.
- COPE. (2015). Pribavljeno 5.6.2020. s adrese <https://childrenofprisoners.eu/>.
- Copp, E.J., Giordano, C.P., Manning D.W. i Longmore, A.M. (2018). Parental Incarceration and Child Well-being: Conceptual and Practical Concerns Regarding the Use of Propensity Scores. Pribavljeno 10.07.2020. s adrese <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2378023118779306>.
- Crnic, K.A., Greenberg, M.T., Ragozin, A.S., Robinson, N.M. i Basham, R.B. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants. Child Development, 54(1), 209-217.
- Dallaire, D.H., Ciccone, A., Wilson, L.C. (2010). Teacher's experiences with and expectations of children with incarcerated parents. Journal of Applied Developmental Psychology, 31(4), 281-290.
- Elder, H.G. (1998). The Life Course as Developmental Theory. Child Development, 69(1), 1-12.
- Fritsch, A.T., Burkhead, D.J. (1981). Behavioral Reactions of Children to Parental Absence due to Imprisonment. Family Relations, 30(1), 83-88.
- Gabelica Šupljika, M. (2017). Kindergartens and schools as places of support for a child whose parent is in prison. Pribavljeno 1.8.2020. s adrese https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/02/EJPI_06_2017-ENGLISH_Web.pdf.
- Hedge, M.J. (2016). Children of Incarcerated Parents: The Relation of Contact and Visitation to the Parent-Child Relationship and Internalizing and Externalizing Problems. Doktorska disertacija. Južna Karolina: Clemson University
- Hromatko, I., Matić, R. (2008). Stigma – teatar kao mjesto prevladavanja stigmatizacije. Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja, 46(1), 77-100.

- Jones, A. (2012). Editorial: Experiences of Invisible, Marginalised or Socially Excluded Childhood: Implications for National and International Agendas. *Scientific Annals of the Alexandru Iona Cuza University. Sociology and Social Work Section*, 2(5), 5-18.
- Kaplan, S.M., Sasser, E.J. (1996). Women Behind Bars: Trends and Policy Issues. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 23(4), 43-54.
- Konvencija o pravima djeteta. UNICEF <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>
- La Vigne, N.G., Davies, E. i Brazzell, D. (2008). *Broken Bonds : Understanding and Addressing the Needs of Children with Incarcerated Parents*. Washington: The Urban Institute.
- Loureiro, T. (2010). Perspectives of Children with a Parent in Prison. Pribavljeno 13.04.2020. s adrese <https://dera.ioe.ac.uk/1215/1/perspectives%20of%20cyp%20with%20a%20parent%20in%20prison.pdf>.
- Luthar, S., Cicchetti D., Becker B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Majdak, M. (2018). Zaboravljena djeca – poteškoće vezane uz zaštitu prava djece čiji su roditelji u zatvoru. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 67-83.
- Martin, E. (2017). Hidden Consequences: The impact of Incarceration on Dependent Children. Pribavljeno 20.07.2020. s adrese <https://nij.ojp.gov/topics/articles/hidden-consequences-impact-incarceration-dependent-children>.
- Matak, Š. (2010). Prava djece čiji su roditelji na izdržavanju zatvorske kazne. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 44(88), 155-164.
- McDowell, D.J., i Parke, R.D. (2000) Differential knowledge of display rules for positive and negative emotions: Influence for parents, influence on peers. *Social Development*, 9, 415-432.
- Miller, K.M. (2006). The Impact of Parental Incarceration on Children: An Emerging Need for Effective Interventions. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23(4), 472-486.
- Morgan, J., Lesson, C., Dillon, C.R. (2013). How can Schools Support Children with a Parent in Prison? *An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*, 31(3), 199-210.
- Morris, P. (1965). *PRISONERS AND THEIR FAMILIES*. New York: Hart Publishing Company.

- Mumola, J.C. (2000). Incarcerated Parents and Their Children. Pribavljeno 15.07.2020. s adrese <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/iptc.pdf>.
- Myers, J.B., Smarsh, M.T., Hagen, K. i Kennon S. (1999). Children of Incarcerated Mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 8(1), 11-25.
- Parke, D.R., Clarke-Stewart K.A. (2001). FROM PRISON TO HOME: THE EFFECT OF INCARCERATION AND REENTRY ON CHILDREN, FAMILIES, AND COMMUNITIES. Pribavljeno 13.07.2020 s adrese <https://aspe.hhs.gov/basic-report/effects-parental-incarceration-young-children>.
- Poehlmann, J. (2005). Incarcerated Mothers' Contact With Children, Perceived Family Relationships, and Depressive Symptoms. *Journal of Family Psychology*, 19(3), 350–357.
- Rešetar, B. (2011). Pravna zaštita prava na susrete i druženje. Osijek: Pravni fakultet
- Roberts, S. (2012). The Role of Schools in Supporting Families Affected by Imprisonment. Pribavljeno 13.04.2020. s adrese https://www.wcmt.org.uk/sites/default/files/migrated-reports/1073_1.pdf.
- Robertson, O. (2007). The impact of parental imprisonment on children. Pribavljeno 15.07.2020. s adrese https://www.quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_The%20impact%20of%20parental%20imprisonment%20on%20children.pdf.
- Robertson, O. (2011). Collateral Convicts: Children of incarcerated parents. Pribavljeno 13.04.2020. s adrese https://www.quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_Collateral%20Convicts_Recommendations%20and%20good%20practice.pdf.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331.
- Rutter, M., i Rutter M. (1993). *Developing minds: Challenge and continuity across the life span*. London: Penguin Books.
- Rutter, M., Sroufe L.A. (2000). Developmental psychopathology: Concepts and challenges. *Development and Psychopathology*, 12(3), 265-269.
- Sack, W.H., Seidler, J. i Thomas, S. (1976). The children of imprisoned parents: A psychosocial exploration. *American Journal of Orthopsychiatry*, 46(4), 616-628.
- Sameroff, A.J., Bartko, W.T., Baldwin, C. i Seifer, R. (1998). Family and social influences on the development of child competence. U M. Lewis i C. Feiring (ur.), *Families, risk, and competence* (str. 161-185). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- San Francisco Children of Incarcerated Parents Partnership. (2005). Pribavljeno 1.08.2020. s adrese <https://www.sfcipp.org/>.
- Sherman, L. (1993). Defiance, deterrence, and irrelevance: A theory of the criminal sanctions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 445-473.
- Shlafer, J.R., Reedy, T., Davis, L. (2017). School-Based Outcomes Among Youth With Incarcerated Parents: Differences by School Setting. *J Sch Health*, 87(9), 687-695.
- Sroufe, A.L. (1998). Recovered memory of childhood sexual trauma: A document case from a longitudinal study. *Journal of Traumatic Stress*, 11(2), 301-321.
- TIFA. (2017). Pribavljeno 3.6.2020. s adrese <https://tifa.org/resources/>.
- Werner, E.E. (1993). Risk, resilience and recovery: Perspectives from the Kauai Longitudinal Study. *Development and Psychopathology*, 5(4), 503-515.
- Young, S.D., Smith, J.C. (2000). When Moms Are Incarcerated: The Needs of Children, Mothers, and Caregivers. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 81(2), 130-141.